

ric ve 'ş-Şî'a (Riyad 1988), Muhammed Râşid el-Ukaylî'nin eş-Şî'a neş'etühâ ve te'tavvürühâ (Amman 1400/1980), Ahmed Kemâl Şeat'ın eş-Şî'atü'l-İmâmiyye fel-sefe ve târih (Kahire 1414/1994) adlı çalışmaları bunlar arasında sayılabilir. Muhammed el-Bendârî'nin Şî'a ile Fars kültürü arasındaki ilişkileri ele aldığı et-Teşey-yu' (Amman 1988), zaman zaman Şîi ri-vayetlerini mezhebin kabulleriyle aynileştirme emek ürünü olan Nâsır b. Abdullah el-Kafârî'nin Uşûlü mezhebi's-Şî'a (I-III, Riyad 1414/1993), titiz bir çalışma kabul edilen Muhammed İbrâhim el-Feyyûmî'nin eş-Şî'atü'l-'Arabîyye ve 'z-Zeydiyye'si ile (Kahire 1423/2002) eş-Şî'atü's-şu'û-bîyye ve'l-İsnâaşeriyye'si (Kahire 1423/2002) ve Kâmil Mustafa eş-Şeybî'nin eş-Şîla beyne't-taşavvuf ve't-teşeyyü' (I-II, Bağdat 1982) adlı eserleri özellikle anılmalıdır. İrfan Abdülhamîd, itikâdî mezheplere tahsis ettiği kitabında Şîiliğin ortaya çıkışı ile İsnâaşeriyye, Zeydiyye ve İsmâiliyye'nin kısa tarihçeleri ve doktrinleri hakkında değerli tahliller ortaya koymuş (Dirâsât fi'l-fırak, s. 9-65), Abdurrahman Bedevî Mezâhibü'l-İslâmiyyîn'in (I-II, Beyrut 1973) II. cildini İsmâiliyye, Karâmita, Nusayrîlik ve Dürzîliğe ayırıp önemli bilgilere yer vermiştir.

Batı dünyası ilk defa Fâtımîler dönemi ve Haçlı seferleri sırasında Şî'a'dan haberdar olmuş, İsnâaşeriyye hakkında ilk bilgiler Safevî hânedanlığı döneminde elde edilebilmiş, XVII. yüzyılda Şîi bölgelerini gezen seyyahların notlarıyla bu bilgiler genişletilmiştir. XIX. yüzyılda Joseph Arthur, James Morier, Alfred von Kramer gibi âlimlerin eserlerinde belirginlik artmış, oryantalizmin gelişmesiyle birlikte Şîilik önceleri İslâm'a dair kitaplarda bir bölüm olarak işlenmiş, daha sonra müstakil çalışmalar yapılmıştır. 1979 yılındaki İran İslâm Devrimi'nin hemen öncesinden itibaren kitaplar, makaleler ve tezlerden oluşan yoğun bir yayın faaliyeti gerçekleştirilmiştir (Kohlberg, s. 23-44). Şarkiyatçıların çalışmalarında ilk dönemlerde İsmâiliyye, Nusayrîlik ve Dürzîlik gibi fırkalara ağırlık verilmiş, bunlarla Hıristiyanlık arasında bağlar kurulmuş, İran İslâm Devrimi ile Körfez Savaşı'ndan sonra İsnâaşeriyye ile İran, Irak ve Lübnan bölgeleri özel çalışma konuları haline gelmiştir. Batı'da yapılan çalışmalar arasında, Dwight M. Donaldson'ın İsnâaşeriyye'yi konu edinen ilk müstakil eserlerden biri olma özelliğini taşıyan *The Shi'ite Religion*'ı (London 1933), Henri

Laoust'un *Les schismes dans l'Islam*'ı (Paris 1965), Hint alt kıtası Şîiliği açısından önemli sayılan John Norman Hollister'in *The Shi'a of India*'sı (New Delhi 1979), Moojan Momen'in Şî'a'nın kaynakları, nüfusu ve doktrin hakkında önemli bilgiler içeren *An Introduction to Shi'i Islam*'ı (London 1985), Irak Şîiliği hakkında özgün bilgiler aktaran Yizthik Nakash'ın *The Shi'is of Irak*'ı (Princeton 1992) ve W. M. Watt'ın ilk Şîi hareketleri ve düşüncesinin arka planlarına dair kıymetli bilgiler veren *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* adlı eseri (s. 339-347) burada sayılmalıdır. Bunların yanında Şî'a'nın menşei, inançları, tasavvufu ilişkisi, İslâm sanatlarına katkısı gibi konular hakkında makalelerden oluşan *Shi'ism Doctrines, Thought and Spirituality* (ed. Seyyid Hossein Nasr v.dğr., New York 1988); İran, Irak, Lübnan, Körfez ülkeleriyle Afganistan ve Suudi Arabistan'daki çağdaş Şîi eğilimleri konu edinmiş makalelerden teşekkül eden *Shi'ism and Social Protest* (ed. Juan R. I. Cole – Niki R. Keddie, New Haven-London 1986) ile Wilfred Madelung'un diğer mezheplerle birlikte Şî'a'nın çeşitli kollarına dair makalelerini bir araya getirerek yayımladığı *Religious Schools and Sects in Medieval Islam* (London 1985) ve Etan Kohlberg'in İsnâaşeriyye hakkındaki makalelerinden oluşan *Belief and Law in Imami Shi'ism* (Hampshire 1991) adlı çalışmaları da kaydedilmelidir (Batı'daki çalışmalar için ayrıca bk. M. Ali Amir-Moezzi – Sabine Schmidtke, CCLXXXV/1 [1997], s. 73-86).

Türkiye'de de Şî'a ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Kendisi de İsnâaşeriyye Şîası'na bağlı olan Abdülbaki Gölpınarlı, Şîi âlimlerinden yaptığı çok sayıda tercümeden başka *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şîilik* adıyla bir kitap yazmış (İstanbul 1987), Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi: Giriş*'te (İstanbul 1985) Şî'a'nın ana kolları, görüşleri, yayılması ve coğrafyasının yanı sıra Şî'a hakkında değerlendirmelere yer vermiş (s. 189-261), Ethem Ruhi Fiğlalı *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*'nde (İzmir 2004) Şî'a'nın ana kollarıyla ilgili kapsamlı bilgiler vermiş (s. 113-221), *İmâmiyye Şîası* adlı eseri (İstanbul 1984) bu alanda el kitabı niteliği kazanmış, Mazlum Uyar *İmâmiyye Şîası'nda Düşünce Ekolleri Ahbarîlik* isimli bir çalışma yapmıştır (İstanbul 2000). 1993 yılında İstanbul'da Sünnî ve Şîi âlimlerinin katılımıyla gerçekleştirilen sempozyumun tebliğleri *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu* başlığıy-

la neşredilmiştir (İstanbul 1993).

BİBLİYOGRAFYA :

Eş'arî, *Ma'kâlâtü'l-İslâmiyyîn* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1411/1990, I, 66-166; Ebû'l-Hüseyn el-Malâtî, *et-Tenbîh ve'r-red* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Bağdad-Beyrut 1388/1968, s. 18-35; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 223-227, 238-241, 244-247; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Farq beyne'l-fırak* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1411/1990, s. 29-72; İbn Hazm, *el-Faşl*, IV, 177-188; Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal* (nşr. M. Seyyid Kîlânî), Beyrut 1410/1990, I, 144-207; İrfan Abdülhamîd, *Dirâsât fi'l-fırak ve'l-'akâ'idü'l-İslâmiyye*, Bağdad 1387/1967, s. 9-65; Abdurrahman Bedevî, *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn*, Beyrut 1973, II, 427-440, 514-549; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 339-347; Ahmed Mahmûd Subhî, *ez-Zeydiyye*, Kahire 1404/1984, s. 587-598; M. Ahmed el-Hatîb, *el-Harekâtü'l-Bâtıniyye fi'l-'âlemi'l-İslâmî*, Amman 1404/1984, s. 394-416; E. Kohlberg, "Western Studies of Shi'a Islam", *Shi'ism, Resistance and Revolution* (ed. M. Kramer), London 1984, s. 23-44; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi: Giriş*, İstanbul 1985, s. 189-261; H. Eisenstein, "Sunni Accounts of the Shi'a", *Shi'a Islam, Sects and Sufism* (ed. F. de Jong), Utrecht 1992, s. 1-9; Abdullah b. Muhammed b. Hamîdüddîn, *ez-Zeydiyye*, San'a 1424/2004, s. 144-147; Farhad Daftary, *Isma'ili Literature: A Bibliography of Sources and Studies*, London-New York 2004, s. 106-161; Ethem Ruhi Fiğlalı, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, İzmir 2004, s. 113-221; M. Ali Amir-Moezzi – Sabine Schmidtke, "Twelver Shi'ite Resources in Europe", *JA*, CCLXXXV/1 (1997), s. 73-122; Niyazi Kahveci, "Şî'a ve Mutezile'nin Reddiye Literatürü Üzerine Çalışma", *Dinî Araştırmalar*, VIII/23, Ankara 2005, s. 69-91; a.mlf., "Haricilik, Şî'a ve Mutezile'nin İmamet Literatürü Üzerine Çalışma", a.e., VIII/23 (2005), s. 171-189.

İLYAS ÜZÜM

ŞİAR

(الشعار)

Allah'a kulluk etmeye vesile olan, saygı gösterilmesi ve korunması gereken belli ibadet, işaret ve semboller anlamında terim.

Sözlükte "bilmek, hissetmek" anlamındaki şî'r (şar) kökünden türeyen şîâr (şaire, çoğulu şeâir) "ayrıcı özellik, nişan, âlâmet" mânâsına gelir. Şîâre ve meş'ar kelimeleri de aynı anlamdadır. Bu çerçevede bayrak ve sancak gibi temsil özelliği taşıyan şeylere veya askerlikte kullanılan parolalara da şîâr adı verilmiştir. Dinî terminolojide Allah tarafından vazedilen, O'na kulluk etmeye vesile olan, saygı gösterilmesi ve korunması gereken belli ibadet, işaret ve semboller şîâr kabul edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de şîâr kelimesi geçmemekle birlikte "dinin gerçekleştirilmesini

emrettiği hususlar” anlamındaki şâirenin çoğulu olan şeaîr hac ibadetinin konu edildiği dört yerde Allah kelimesine muzaf olarak zikredilir. Bu âyetlerde hac veya umre münasebetiyle aralarında yürünen Safâ ve Merve ile kurban edilecek hayvanların Allah'ın koyduğu dinî simgelerden olduğu (el-Bakara 2/158; el-Hac 22/36), söz konusu simgelere saygısızlık edilmemesi gerektiği ve bunları yüceltmenin Allah'a bağlılıktan kaynaklandığı (el-Mâide 5/2; el-Hac 22/32) belirtilmektedir. Başka bir âyette hacıların Arafat'tan sonra gittikleri mekâna (Müzdelife) “meş'arü'l-harâm” (ibadet yeri) denilerek burada Allah'ın çokça anılması istenmektedir (el-Bakara 2/198). Hadislerde, Câhiliye döneminde uygulandığı için aşıptan bazılarının önceleri Safâ ile Merve arasında sa'y etmekte tereddüt gösterdikleri, ancak Bakara sûresinin 158. âyeti indikten sonra bunu yerine getirdikleri bildirilmektedir (Buhârî, “Hac”, 79-80; Tirmizî, “Tefsîrü'l-Kur'ân”, 2). Yine hac ibadeti sırasında yüksek sesle söylenen “telbiye”nin haccin şiarlarından sayıldığı haber verilmekte (Müsned, II, 325; V, 192), Hz. İbrâhim'den gelen dinî bir gelenek olduğu için hacdaki uygulamalara devam edilmesi emredilmekte (İbn Mâce, “Menâsik”, 55; Nesâî, “Menâsik”, 202), ayrıca Müzdelife'deki mekânın meş'ar-i harâm olduğuna dair rivayetler yer almaktadır (Müsned, I, 298; Müslim, “Hac”, 148; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56) (ayrıca bk. MEŞ'AR-i HARÂM).

Şeaîr kelimesi naslarda daha çok hac ibadetinin rükün ve unsurlarıyla ilişkili iken daha sonra tefsir kaynaklarında ve dinî literatürde muhtevası genişletilerek ibadette, saygı ve tâzime konu olan davranış ve sembollerin bütününe kuşatan bir terim şeklinde kullanılmaya başlanmış, hacda somut formlar halinde öne çıkan mekân, nesne ve uygulamaları tasvir için kullanılan terim dinin temelini oluşturan esasları da içine almıştır. Nitekim Zeccâc'ın şeaîr tanımlaması bu yöndedir (*Lisânü'l-'Arab*, “ş'ar” md.). İmam Mâtürîdî konuyla ilgili âyeti tefsir ederken “şeaîrullah” kavramına bütün farzların veya genel olarak dinî konuların girdiği şeklindeki anlayışlara temas eder (*Te'vilâtü'l-Kur'ân*, IV, 134). Fahrreddin er-Râzî de bir anlama göre Allah'a kulluk işareti taşıyan her şeyin tek ibadete sınırlı kalmayıp şeaîr kapsamına girdiğini söyler (*Mefâtihu'l-ğayb*, IV, 177; XI, 128). Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, şeaîrin alanını daha da genişleterek ibadetlerin yanında Allah'ın kendine has kıldığı ve mânen O'na yaklaşma vesilesi yaptığı, duyularla algı-

lanabilen dinî sembolleri de bu terim içinde kabul eder. Buna göre en büyük dört şîâr Kur'an, Kâbe, Peygamber ve namazdır. Bunlara saygı göstermek Allah'a saygı göstermek, saygısızlıkta bulunmak O'na saygısızlık yapmak hükmündedir (*Hüccetullâhi'l-bâliğa*, I, 206-209). Elmalılı Muhammed Hamdî şeaîrin bazan ibadetin kendisiyle, bazan da ibadet edilen yerle ilişkili olabileceğini belirtir; bu bağlamda haccin rükünleri yanında ezanı, cemaatle namazı, cuma ve bayram namazlarını, hat-ta camileri ve minareleri de dinin şîarları arasında sayar (*Hak Dini*, I, 554).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 298; II, 325; V, 192; Râğb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “ş'ar” md.; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Mehmet Boynukalın), İstanbul 2005, IV, 134-135; Ebû Bekir b. Hasan el-Mültânî, *Hulâsatü's-şerâyi' ve ş'ar'ir ve ma'rifetü'l-kebâ'ir ve ş'ar'ir*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2266, vr. 214^b-226^b; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, IV, 177-178; XI, 128-129; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa* (nşr. M. Şerîf Sükker), Beyrut 1413/1992, I, 206-209; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 554; III, 1551-1552; V, 3403; Bediüzzaman Said Nursî, *Risale-i Nur Külliyyatı*, İstanbul 1996, I, 537-538; Galip Atasâğun, *İlahî Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller*, Konya 2002, s. 303-379; Ahmet Sezer, *Bir Kelâm Problemi Olarak Şeaîr Kavramı ve Güncel Hayatın Belirlenmesinde Bu Kavramın Etkisi* (yüksek lisans tezi, 2004), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Hasan b. Muhammed er-Remlî, *el-Ezân: Şi'ârü dâri'l-İslâm*, Kahire 1426/2005, tür.yer.; Sadık Kılıç, “Kâbe'deki Sembolizm Üzerine Bir Deneme”, *İslâmî Araştırmalar*, sy. 5, Ankara 1987, s. 62-69; Muhammed Hamîdullah, “İslâm'da Sembol” (trc. İsmail Yakıt), *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Isparta 1995, s. 299-308; T. Fahd, “Şi'âr”, *EP* (İng.), IX, 424.

M. SAİT ÖZERVARLI

ŞİBAY, Halim Sabit

(bk. HALİM SABİT ŞİBAY).

ŞİBLÎ, Bedreddin

(بدر الدين الشبلي)

Ebû Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh eş-Şiblî ed-Dimaşkî et-Trablusî (ö. 769/1367)

Hanefî fakihî.

712 (1312) yılında babasının kayyim olarak görev yaptığı Dimaşk'a bağlı Şibliye kasabasında doğdu. İlk tahsilini burada yaptı. 730'dan (1330) sonra Kahire'ye giderek Ebû Hayyân el-Endelüsî, Zehebî, Cemâleddin el-Mizzî, İbn Fazlullah el-Ömerî gibi âlimlerin ders halkasında bulundu,

737'de (1336) Kudüs'e geçip Mescid-i Aksâ'nın başımamı Ebû Saîd Halîl b. Keykeldî el-Alâî'nin öğrencisi oldu. Şam bölgesinin tanınmış âlimleri arasında yer alan Şiblî, 755'te (1354) Trablusşam kadılığına getirildi ve 769 Safer ayında (Ekim 1367) vefatına kadar bu görevde kaldı. Hocası Zehebî Şiblî'yi fakih, muhaddis, âlim, talebelerinin zekirlerinden ve gençlerin faziletlerinden biri diye niteler (*el-Mu'cemü'l-muhtaş*, s. 237). İbn Habîb el-Halebî de Şiblî'nin değerli bir âlim olduğunu, silâh kuşanıp sahildeki ribâtlarda kaldığını, Trablus'ta kendisiyle defalarca görüşüp ondan faydalandığını kaydeder.

Eserleri. Şiblî'nin otuza yakın eserinin bulunduğu tahmin edilmekte, kendisi bunlardan sekizinin adını *Meḥâsinü'l-vesâ'il* adlı eserinde zikretmektedir (s. 34-42). 1. *Meḥâsinü'l-vesâ'il ilâ ma'rifeti'l-evâ'il*. Yirmi üç bölüm (fasıl) halinde düzenlenen eserde her varlığın başı (el-evvel) olan Cenâb-ı Hak, O'nun yarattıklarının ilkleri, Hz. Âdem'den Hz. İbrâhim'e kadar olan dönemdeki ilkler, Kâbe, Hz. İsmâil ve Hz. Muhammed zamanındaki ilkler, ayrıca Hz. Peygamber'in seriyye ve gazveleri, dinî hükümler, Kur'an, sahâbe, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler, çeşitli ilimler vb. konularda ilk defa vuku bulan yahut kıyamet âlâmetleri ve âhret gibi vuku bulacak olan şeyler hakkında bilgi verilmektedir. Eserin Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'deki (nr. 5674) bir nüshasının sonunda Zehebî, Muhammed b. Ali ed-Dimyâtî ve Safedî'ye ait üç takriz bulunduğu belirtilmektedir (*Meḥâsinü'l-vesâ'il*, neşredenin girişi, s. 11). Kitap Muhammed Altuncî tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1412/1992). 2. *Âkâmü'l-mercân fi aḥkâmi'l-cân*. Cinler hakkındaki haberleri ve hükümleri konu edinen eser bir mukaddime, 140 bölüm (bab) ve bir hâtmeden meydana gelmiş olup çeşitli neşirleri yapılmıştır (Kahire 1326, 1356; nşr. Ebû'l-Fazl İbnü's-Siddîk, Kahire 1376; nşr. İbrâhim Muhammed Cemal, Riyad 1402/1982; *Ġarâ'ib ve 'acâ'ibü'l-cin ve ş'şeyâtin* adıyla, Kahire 1404/1983; nşr. Ahmed Abdüsselâm, Beyrut 1408/1988; nşr. Seyyid Cümeylî, *Aḥkâmü'l-cân* adıyla, Beyrut 1405/1985). Süyûtî'nin *Laḳṭü'l-mercân fi aḥkâmi'l-cân* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1406/1986), Nüreddin el-Halebî'nin *İkdü'l-mercân fî mâ yete'allaḳ bi'l-cân* (nşr. Mustafa Âşûr, Kahire 1408/1988) adıyla ihtisar ettiği eseri Muhammed Ferşad Türkçe'ye tercüme etmiştir (*Cinlerin Esrarı*, İstanbul 1974). 3. *Şerḫü'l-Ḳudûrî*. Hanefî fakihlerinden Kudûrî'ye ait *el-Muhtaşar*'ın şerhidir. Bazı